

BİNGÖL ILICALAR İÇPINAR KÖYÜ MEZAR TAŞLARI

Nebi BUTASIM*

Özet

Mezarlar ve mezar anıtları, barındırdıkları süsleme özellikleri ve yazılar açısından, buldukları bölgenin tarihini ve sanat anlayışını yansıtan eserlerdir. İçerdiği yazılar bölgenin tarihini ortaya çıkarmak açısından önem arz ettiği gibi, süslemeleri var olan sanat birikiminin niteliği hakkında bilgiler sunmanın yanı sıra geniş bir coğrafyada sanat etkileşimlerini de göstermektedir. Bu bağlamda Bingöl ilinde yapılan araştırmalar neticesinde tüm bölgenin detaylarda farklar olsa da genel anlamda sanatsal bir süreklilik arz ettiği görülmektedir. Bingöl'ün Ilıcalar beldesi İçpınar köyü mezarlığında bulunan mezar taşları da bu etkileşim ve sanat sürekliliğini yansıtan eserlerden biridir. Bingöl, Kığı ilçesi ve ilçeye bağlı köylerde tespit edilen mezar taşları ve bu taşların içerdiği süsleme ve yazı unsurları farklı bir anlayış ve konseptle İçpınar köyü mezar taşlarında tekrar edilmiştir. İçpınar köyü mezarlığı, özelde Bingöl'ün genelde Anadolu'nun mezar taşları özelliklerini küçük bir alanda olsa da yansıtmayı başaran eserleri ihtiva etmektedir. Her ne kadar büyük oranda tahrip olmuş olsa da yapısal özellikleri, süslemeleri ve az sayıda olan yazıları ile tüm bölgede var olan özellikleri yansıtabilmektedir. Aynı mezarlık içinde farklı yapısal ve süsleme özelliklerini bir arada görebildiğimiz bu mezarlığın tüm yönleri ile ortaya çıkarılması ilin kültür envanterinin, mezar taşları kapsamında, bir özeti niteliğinde olacaktır. Bu kapsamda Bingöl ili Ilıcalar beldesi İçpınar köyü mezar taşları sanat tarihi açısından incelenerek Anadolu'daki mezar taşları ile değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Tarihi, Bingöl, Mezar, İçpınar, Süsleme, Sanduka

BİNGÖL ILICALAR İÇPINAR VILLAGE TOMBS

Abstract

Tombs and tomb monuments are works that reflect the history and artistic understanding of the region they are located in, with their decorative features and inscriptions. The articles it contains are important in terms of revealing the history of the region, as well as providing information about the quality of the existing art accumulation, its ornaments also show the art interactions in a wide geography. In this context, as a result of the researches conducted in the province of Bingöl, although there are differences in the details of the whole region, it is clearly seen that there is an artistic continuity in general. Tombstones found in the Ilıcalar Town İçpınar Village cemetery in

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Sanat Tarihi Anabilim Dalı, butasimnebi@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8204-176X
(Makale Gönderim Tarihi: 16.12.2020-Makale Kabul Tarihi: 15.12.2020)

Bingöl is one of the works that reflect this interaction and art continuity. The tombstones found in Bingöl, Kığı district and the villages of the district and the decoration and writing elements contained in these stones were repeated with a different understanding and concept on the gravestones of İcınar Village. İcınar Village Cemetery contains works that succeed in reflecting the characteristics of Bingöl in general, the tombstones of Anatolia, even if it is a small area. Although it has been destroyed to a great extent, it can reflect the features that exist in the whole region with its structural features, ornaments and few writings. The unearthing of this cemetery, where we can see different structural and ornamental features together in the same cemetery, will be a summary of the cultural inventory of the province within the scope of tombstones. In this context, the gravestones of Bingöl province, Ilıcalar Town İcınar Village were examined in terms of art history and evaluated with tombstones in Anatolia.

Keywords: Art History, Bingol, Tomb, İcınar, Ornament, Sarcophagus

GİRİŞ

Bingöl ilinde yapılan yüzey araştırmaları neticesinde son dönemlerde birçok tarihi eserin varlığı tespit edilmiştir. Bu eserler arasında özellikle mezar taşları dikkat çekmektedir. İlin birçok ilçesinde ve bu ilçelere bağlı köylerde tarihi mezarların tespiti¹ aynı zamanda ilin kültür ve sanat altyapısını ortaya koymakta ve daha ispatlanabilir bir tarih konulmasına yardımcı olmaktadır.

Bingöl iline bağlı bir belde olan Ilıcalar, il merkezinden yirmi kilometre kuzeyde, Bingöl-Erzurum karayolu üzerinde bulunmaktadır. İcınar köyünün yeni yerleşkesi Ilıcalar beldesinin girişinde bulunmaktadır. Bu yeni yerleşimden batıya doğru eski İcınar köyüne ulaşılmaktadır. Eski yerleşim günümüzde hala kullanılmakta ve son dönemlerde artan bir yerleşim talebine uğramaktadır. Kaplıca ve doğasıyla yerli ve yabancı turistler tarafından ilgi çeken beldenin son yıllara kadar herhangi bir tarihi eser barındırıp barındırmadığı bilinmemektedir. Ancak son dönem yaptığımız yüzey araştırmaları neticesinde beldeye bağlı köylerde birçok tarihi eserin varlığı tespit edilmiştir. Ancak bu tarihi eserlerin büyük bölümü başta deprem olmak üzere doğal unsurların tahribatı ve insan faktörünün de etkisiyle büyük oranda yok olmaya yüz tutmuştur. Son yapılan araştırmalar neticesinde Ilıcalar beldesinin doğusundan akan Göynük suyunun hemen doğusunda tarihi bir alanın varlığı tespit edilmiştir. Ancak bu tarihi alan coğrafik nedenler ve insan faktörü

1 Mehmet Zahir Ertekin-Nebi Butasım, "İslam Süsleme Sanatlarının Mezar Taşlarına Yansıması, Bingöl Örneği", *Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Uluslararası Sempozyumu (Dünü, Bugünü ve Yarını)*, 11-12 Mayıs 2015, Nahçıvan, s.268; Ömer Tokuş, "Güzeldere Mezar Taşları Üzerine", *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Bingöl 2007. s. 113-114.

nedeniyle tamamen yol olmuş sadece birkaç buluntu ve temel seviyesinde bir duvar kalıntısı kalmıştır.

İçpınar köyünde iki mezarlık bulunmaktadır. Köyde bulunan mezarlardan biri köyün içinde kalmış ve çok az sayıda mezara sahiptir. Süsleme özellikleri ile dikkat çeken bu mezarlar maalesef define peşinde koşanlar tarafından kısmen tahrip edilmiştir. İkinci mezarlık ise köyün dışında güneybatı tarafta ormanlık alanın içinde yer almaktadır. Bu ikinci mezarlıkta bulunan oldukça yaşlı meşe ağaçları, mezarlık alanının tarihi olabileceği kanısını, mezar taşları görünmeden, göstermektedir. Buradaki mezarlar da aşağıdaki mezarlar gibi çok fazla tahrip olmuştur. Birçoğu parçalanmış mezar taşlarının bir kısmı da yüzeyleri insanlar tarafından kazınarak tahrip edilmiştir. Üzerinde yazı olan mezar taşları da zamanla yüzeyinde biriken yosunlardan dolayı okunamamaktadır.

Genel özellikleri açısından Osmanlı dönemi olduğu belli olan mezarların 17-20. yüzyıllar arasında yapıldığı anlaşılmaktadır. Toplam kaç mezar olduğu bilinmemektedir. Sağlam olan mezar çok olmasına rağmen büyük kısmı tarihi bir hüviyet taşımadığından çalışma kapsamına alınmamıştır. Çalışmada tarihi nitelik ve süsleme özellikleri barındıran 34 mezar çalışmaya konu edinmiştir. Mezar taşlarının tipolojik özelliklerinin yanı sıra süsleme özellikleri ve barındırdıkları yazı muhtevasıyla bulunduğu dönemin kültürel ve sanatsal yapısını ortaya çıkarmaktadır.² Bu kapsamda Bingöl iline bağlı Ilıcalar beldesi İçpınar köyü mezarlarının genel durumu, süslemeleri, yazıları tanıtılacak ve bölgedeki diğer mezar taşları ile karşılaştırmaları yapılacaktır.

1. İçpınar Köyü Mezar Taşları

1.1. Köy İçindeki Eski Mezarlık

İçpınar köyü merkezinde bulunan mezarlar oldukça tahrip olmuştur. Ancak şahide ve ayak taşlarından bazıları günümüze korunarak gelmiştir. Bu mezarların tarihi hakkında köylülerin bilgisi yoktur. Köyün sakinleri mezarların çok eski olduğunu ancak tarihini bilmediklerini belirtmiştir. Bu eski mezarlık içinde ayakta olan 6 mezar tespit edilebilmiştir. Alanda çok sayıda bulunan taşlardan daha fazla mezar olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma yapılabilecek şekilde bir bütünlük arz eden mezar sayısı altıdır. Tüm mezarların kaç adet olduğu ve özellikleri hakkında daha kesin yargılar ancak kazı çalışmaları ile ortaya konabilecektir.

2 Faruk Karaca, "Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle Türk Kültüründe Hayat ve Ölümle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, sayı 3-4, 2001, s. 504.

1.1.1. I No.lu Mezar

Bu mezar fazla bir özelliğe sahip olmamakla birlikte üçgen ayak taşına sahiptir. Şahide taşı yerinde olmayıp çevresinde ve üzerinde bulunan kırık taşlardan anlaşıldığı kadarıyla sanduka tipi bir mezardır. Sanduka tipi mezar olan bu mezarın kapak kısmı kırılmış ve yan kapaklar da yerinden oynamıştır. Ancak yan kapaklar sağlam vaziyettedir. Mezarın toprak üstünde bulunan bölümün taban kısmı yaklaşık 55 cm yüksekliği ise 85 santimetre yüksekliğe sahiptir. Üzerini kaplayan yosunlardan dolayı süsleme olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

Foto 1.1.1. İçpınar Köyü Eski Mezarlıkta I No.lu Mezar

1.1.2. II No.lu Mezar

Eski mezarlık alanında yer alan bu mezarın iki şahide taşı bulunmaktadır. Yekpare blok taştan yapılmış görüntüsü veren mezarın şahide taşları toprak altında olduğundan tam olarak bitişik olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Üst kısımda ayrık olduğu görülmekte ancak bu ayrıklığa rağmen taşlar birbiri ile bitişik şekildedir. Şahidelerin olduğu baş kısım toplamda yaklaşık olarak 1.5 metre uzunluğa sahiptir. Mezar defineciler tarafından tahrip edildiğinden üst kapak hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yan kapaklar sağlam vaziyette olup kuzey-güney doğrultuda uzan-

maktadır. Yan kapaklar oldukça kalın taşlardan yapılmış olup 25 cm genişliğe sahiptir. Mezarın iki adet şahideye sahip olması ve iki kavuk şeklinde başlığının bulunması mezarın iki kişiye ait olabileceği kanısını güçlendirmektedir. Ancak bunun ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şahide taşı yüzeyde olduğu kadarıyla dikdörtgen bir formda yapılmıştır. Bu dikdörtgen üst kısımda içe doğru düzgün bir şekilde devam edip ortada başlığa dairesel bir boyun ile geçilmektedir. Şahide taşında bulunan başlıklar sarıklı olup dairesel bir yapıya sahiptir. Her iki başlık helezonik yivli silmeler ile hareketlendirilmiş olup kuzey tarafta olan başlığın yivleri güney taraftakine göre daha ince işlenmiş olup silme sayısı daha fazladır. Başlıklar üst kısımda küçük birer çıkıntı ile son bulmaktadır. Ancak bu çıkıntılar tahrip olmuştur. Başlık dışında herhangi bir yazı unsuru veya süslemenin olup olmadığı tahribat ve kalan kısımların toprak altında olmasından dolayı anlaşılamamaktadır. Bu tür sarık şeklinde mezar taşlarının Osmanlı'da XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla kadar kullanıldığı bilinmektedir.³ Bu sarıklar Osmanlı'da ulema tarafından kullanılmaktadır.⁴ Bu bilgiler ışığında buradaki mezarın en geç XVII. yüzyıl sonlarına ait olabileceği düşünülmektedir. Ancak yapılacak daha geniş kapsamlı çalışmalar ile tarihi tam olarak ortaya konabilecektir.

Foto 1.1.2. İçpınar Köyü Eski Mezarlıkta II No.lu Mezar

3 Yusuf Çetin, "Eski Bir Osmanlı Kaza Merkezi Olan Eleşkirt Toprakkale Köyü'nde Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezar Taşları" *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2010, sayı 21, s. 38.

4 Halit Çal, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu*, 28-30 Mayıs, 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul 1999, s. 211.

1.1.3. III No.lu Mezar

Köyün içinde bulunan ve şahide taşı, ayak taşı ve sandukasının bir kısmı sağlam vaziyette olan bu mezarın üzerinde, unsuru yosun ve likenlerden ve bir kısmının da toprak altında kalmasından dolayı, süsleme olup olmadığı tam olarak anlaşılmamaktadır. Şahide ve ayak taşı dikdörtgen formda yapılmıştır. Şahide taşının iç yüzeyinde üst kısımda kitabelik kısmı bulunmaktadır. Kitabelik dikdörtgen formda köşelerde birer santim silmelerle ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu kitabe kısmında herhangi bir yazı veya süsleme bulunmamaktadır. Orijinalinde bu şekilde olup olmadığı veya bir yazıya sahip olup olmadığı hakkında da bir bilgi yoktur. Sandukanın üst kısmında pehle/kapak taşı bulunmamaktadır. Ancak sandukanın yan kapaklarının bulunması ve çevredeki taşlar dikkate alındığında bir kapak taşının olduğu ve daha sonra yerinden söküldüğü anlaşılmaktadır. Sandukanın iki tarafında bulunan ve yaklaşık 22 cm genişliğinde olan yan kapaklar sağlam vaziyettedir. Ancak büyük çoğunluğu toprak altında olduğundan sanduka yan kapakları üzerinde süsleme veya yazı unsuru olup olmadığı bilinmemektedir.

Foto 1.1.3. İçpınar Köyü Eski Mezarlıkta III No.lu Mezar

1.1.4. IV No.lu Mezar

Bu mezarın sadece şahide taşı sağlam vaziyettedir. Büyük kısmı toprak altında kalmış olan mezarın ayak taşı ve sanduka kısmı tahrip olmuştur. Şahide kısmı yumuşatılmış bir gövdeden baş kısmına geçiş yapılarak tasarlanmıştır. Baş kısmında boyuna benzer yuvarlak bir birim düz bir külah ile son bulmaktadır. Ancak üst kısmı nispeten tahrip olduğundan başlığın aslında nasıl bir formda olduğu anlaşılamamaktadır. Yapılacak kazı çalışmalarında toprak altında sandukaya ait taşların bulunma olasılığı yüksektir.

Foto 1.1.4. İçpınar Köyü Eski Mezarlıkta IV No.lu Mezar

1.1.5. V No.lu Mezar

Bu mezar da IV No.lu mezar gibi sadece bir Şahide taşına sahiptir. Sanduka kısımları toprak altında kalmış veya tahrip olmuştur. Yüzeyde görünürde herhangi bir buluntu bulunmamaktadır. Ancak Şahidenin gövde kısmı tamamen toprak altında olduğundan sandukanın da toprak altında olma olasılığı yüksektir. Şahide taşı dikdörtgen prizma Şeklinde yapılmış olup gövde kısmı kareye yakındır. Daha sonra dairesel bir boyun ile baş kısmına geçilmektedir. Baş kısmı insan başına benzer Şekilde tasarlanmış olup tahribattan ve yüzeydeki yosunlardan herhangi bir süslemeye sahip olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

Foto 1.1.5. İçpınar Köyü Eski Mezarlıkta V No.lu Mezar

1.1.6. VI No.lu Mezar

Bu mezar yaklaşık 15 metre uzunluğunda devam eden sandukanın bitiminde yer alan bir ayak taşı ile son bulmaktadır. 15 metrelik kuzey tarafta bulunan yan kapak birkaç mezara ait olmalıdır. Aralarda bulunan bazı taşlar bunun göstergesidir. Ancak şahide ve ayak taşları tahrip edilip yerlerinden edilmiştir. Güney tarafta bulunan kapak taşı da mezarlar boyunca uzanmaktadır. Kapaklar oldukça kalın tutulmuş kimi yerde 30 cm'ye yaklaşmaktadır. Var olan ayak taşı dikdörtgen şeklinde olup kapaklar ile aynı formda oldukça kalın tutulmuştur. Yapılacak kazı çalışmaları neticesinde mezar taşlarının tam mahiyeti ortaya çıkacaktır.

Foto 1.1.6. İçpınar Köyü Eski Mezarlıkta VI No.lu Mezar

1. 2. Köy Dışı Mezarlığı

Bu mezarlık köyün hemen dışında kuzeybatı tarafında bulunmaktadır. Oldukça yaşlı meşe ağaçlarının içinde bulunan mezarlık büyük oranda tahrip olmuştur. Mezar taşları kazınmış, bir kısmı kırılmış ve yerlerinden edilmiştir. Burada kaç adet mezar bulunduğu taşların yerlerinden oynatılması nedeniyle anlaşılamamaktadır. Mezarlıkta bulunan mezar taşlarının bazılarında tarih ve yazı bulunmaktadır. Ancak tahribattan dolayı tam olarak okunamamaktadır. Köylülerin ifadesi ve son dönemde tamir edilen bir mezardan buradaki mezarların 18 ve 19. yüzyıllara ait olduğu düşünülmektedir. Yapılan çalışma neticesinde otuzdan fazla mezarın bulunduğu yüzeydeki dağılmış sandukalar ve mezar taşı şahidelerinden görülebilmektedir.

Foto 1.2. İçpınar Köyü Yeni Mezarlıktan Genel Görünüm

1.2.1. Bir No.lu Mezar

Mezarlığın girişinde sol tarafta bulunan bu mezar sanduka tipi mezardır. Yaklaşık 1.10 m uzunluğunda bir sandukaya sahip olan mezarın çocuk mezarı olduğu düşünülmektedir. Sandukayı oluşturan yan kapaklar oldukça kalın tutulmuş ve yüzeyi çok fazla tahrip olmuştur. Şahide ve baş taşı da tahrip edilmiştir. Şahide taşı kırılmasına rağmen st kısmında ie dönük bir kavis süslemeye ve hareketliliğe sahip olduğu görülebilmektedir. Yan kapakların üzerinde düşey kazımlar dikkat çekmektedir. Yoğun olan bu çizgilerin hem tahribat hem de yosunlardan dolayı süsleme olup olmadığı tam anlaşılmamaktadır. Daha çok sonradan yapılmış tahribata benzemektedir.

Foto 1.2.1. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta I No.lu Mezar

1.2.2. II-III No.lu Mezarlar

Bu mezarların şahide ve ayak taşları sağlam olup herhangi bir süslemeye sahip değildir. Mezar taşlarının şahideleri dikdörtgen bir gövdeye sahip olup üst kısımda 5 cm bir çıkıntı ile baş kısmı hareketlendirilmiştir. Başlık kısmı üçgen bir şekilde devam edip üzeri düz tutulmuştur. Her iki mezar yapısında da yazı unsuru bulunmamaktadır. Bu mezarların mezarlıktaki daha yeni mezarlar olduğu düşünülmektedir. Buna benzer birkaç mezar taşı ve mezar daha yüzeyde bulunmaktadır. Ancak bu mezarların yakın dönemlerde yapıldığı değerlendirildiğinden örnek olması bakımından çalışmaya daha eski görüntü veren bu iki mezar alınmıştır.

Foto 1.2.2. İçınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta II ve III No.lu Mezarlar

1.2.3. IV No.lu Mezar

Bu tip mezar taşına sahip olan mezar Bingöl ilinde bugüne değin sadece burada tespit edilmiştir. Şahide ve ayak taşı sağlam olan mezarın sanduka kısımları toprak altında kalmıştır. Sanduka kısmının sadece kuzey tarafında bir kısmı toprak yüzeyinde bulunmaktadır. Kalan bu yan kapak kısım diğer mezarlardakine benzer şekilde kalın tutulmuştur. Mezarın en dikkat çekici tarafı şahide taşıdır. Dairesel formda yapılmış olan şahide taşının iç yüzeyi oyma tekniğiyle yapılmış yuvarlak kemer şeklinde bir nişten ibarettir. Bir kitabe veya süsleme alanı olarak düşünülen bu alanın yüzeyi boştur. Üzerinde herhangi bir kazıma izi de bulunmadığından yapıldığı gibi orijinal olduğu düşünülmektedir.

Foto 1.2.3. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta IV No.lu Mezar

1.2.4. V No.lu Mezar

Bu mezarın sadece şahide taşının baş kısmı bulunmaktadır. Diğer birimleri tamamen kaybolmuştur. Şahide taşı sarıklı kavuklu⁵ şeklinde olup bu tür kavukların Osmanlı'da devlet erkânına ait olduğu⁶ ve kâtibi kavuk olarak da adlandırıldığı bilinmektedir. Daha çok 18 ve 19. yüzyılda görülmektedir. Mezarlıkta çok sayıda bu tür başlık bulunmaktadır. Ancak birçoğu mezarın bulunduğu yerde olmayıp kırılmış ve çevreye dağılmış vaziyettedir. Şahide başı taşırılmış bir sarık ile kavuğu dolanmaktadır. Kavuk düz yivli çizgilere sahiptir. Düz yivli kavuk kısmı mezarlıktaki benzerleri gibi yüksek tutulmuştur.

Foto 1.2.4. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta V No.lu Mezar

5 Yusuf Çetin, s. 39.

6 Halit Çal, s. 210.

1.2.5. VI No.lu Mezar

Mezarlık alanında en çok süslemeye haiz mezardır. Mezar kısmen tahrip olmuştur. Şahidesi sağlamdır Şahide üst kısımdan yumuşatılarak bir geçiş sağlanmış ve üst kısmı yuvarlak kemer formuyla devam eden, sivri bir çıkıntı ile son bulmaktadır. Şahidenin ön yüzünde süslemeler bulunmaktadır. Orta kısımda bulunan süsleme daire içinde oyma-kabartma yıldız motifidir. Bu süslemenin tam orta ve alt kısmı tahrip edilmiştir. On iki köşeli yıldız şeklinde tasarlanmış olan motif oyma ve kabartmalar ile hareketlendirilmiştir. Dairenin üst kısmında taç yapraklar ve rumiler ile sağlanmış bir taç kısım bulunmaktadır. Sandukanın yan yüzeyinde bir kılıç kabartması yer almaktadır. Kılıç, kavisli olarak tasvir edilmiştir. Bu tür kılıçlara Türklere pala veya yatağan denilmektedir.⁷ Araplar ise bu tür kılıçlara Kadib ismi vermektedir.⁸ Kılıç bir kın içinde tasarlanmıştır. Kılıcın kabzası delikli olup bu delikli kısım, kılıcı, bir yere asmaya yarayan, eskiden beri kılıçlarda bulunabilen bir özelliktir.⁹ Kabza kısmı ile taban kısmını ayıran ve balçak denilen kısım çıkıntılı bir şekilde yapılmıştır. Balçak iç bükey şekildedir. Balçak kısmında var olan ve kavisli bir harekete sahip olan süslemenin kılıcı asmaya veya bele bağlamaya yarayan kemer olduğu düşünülmektedir. Kılıcın kın kısmında iki adet bilezik bulunmaktadır. Bileziklerin çıkıntılı olarak yapılması bu kılıcın bölgedeki üst rütbeli bir askere ait olabileceğini göstermektedir Eğri kılıçların kullanımı daha çok bilek hareketine dayandığından bu tür kılıçları kullananların çok iyi kılıç ustaları olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰ Buradan hareketle bu mezarda yatan kişinin iyi bir kılıç ustası olduğu kanısı güçlenmektedir. Mezarın diğer tarafında bulunan kapak, şahidenin büyük bir bölümü ve kılıç kabartmasının olduğu bölümün büyük kısmı toprak altında kaldığından başka ne tür süslemeler olduğu tespit edilememiştir.

Foto 1.2.5. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta VI No.lu Mezar

7 Mihrican Çolak, "Türkçenin Söz Varlığında "Kılıç", *TEKE*, sayı 7, cilt 4, 2018, s. 2155.

8 İsmail Hakkı Konyalı, *Kılıcın ve Başka Kabzalı Kesici Silahların Tarihi*, İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi, s. 18.

9 Hilmi Aydın, "Topkapı Sarayındaki Padişah Kılıçları", *El Sanatları Dergisi*, İBB, sayı 4, İstanbul 2007, s. 29.

10 Nebi Bozkurt, "Kılıç", *DİA*, TDV, Ankara 2002, Cilt 25, s. 406.

Foto 1.2.5. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta VI No.lu Mezar Şahide

1.2.6. VII No.lu Mezar

Bu mezar kısmen tahrip olmasına rağmen Şahide taşı ve mezar sandukasını oluşturan taşlar sağlam vaziyettedir. Ancak yan ve st kapaklar yerinden oynatılmıştır. Şahide taşı bir bilezik ile oluŐturulmuŐ kapağa oturtulmuŐ dikdörtgen bir taş Şeklinde uzayıp st kısımda bir kavuk ile son bulmaktadır. Taşırılmış bir sarık ile tasvir edilmiŐ baş kısmı daha sonra düz yivlerle oluŐturulmuŐ bir baŐlıkla son bulmaktadır. Şahide taşının dış yüzeyinde kitabe bulunmaktadır. Ancak kitabe tahribat ve üzerini kaplayan yosun ve likenlerden dolayı okunamamaktadır. Özellikle tarih kısmının tahrip edildiği görülmüştür. Ayak taşı ise oldukça kcktr. Bu mezara ait olup olmadığı da bilinmemektedir. Başka bir mezardan buraya getirilmiŐ olma olasılığı yüksektir. nkn bitiŐiėinde bulunan mezarların ayak taşları yıkılmıŐ olsa da Şahide taşları gibi yüksek olduğu görülmektedir. Mezarda bulunan ayak taşı dikdörtgen bir gövdeden sonra kemerli bir dış kavisle kıvrılarak yukarı doğru bir üçgen oluşturmaktadır. Üçgen oluşturan kısımların yüzeyleri içbükeydir. Sanduka st kapağı beşgen prizma Őeklinindedir. Yan kapakların büyük bölümü toprak altında kalmıştır. Şahide taşının oturduğu yüzey taşı dıştan ve yan taraflardan içbükey Şekilde hareketlendirilmiştir. Sandukanın büyük kısmı toprak altında kaldığından yüzeylerde herhangi bir süsleme veya yazı olup olmadığı tespit edilememektedir.

Foto 1.2.6. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta VII No.lu Mezar

1.2.7. VIII No.lu Mezar

Bu mezarın sadece şahide taşı kalmıştır. Şahide taşının büyük bölümü toprak altında olduğundan alt yüzeylerde süsleme veya yazı olup olmadığı bilinmemektedir. Şahide taşının görünen tarafı bir insan başı şeklinde tasarlanmıştır. Üst kısımda bazı oymaların olduğu zar zor görülebilmektedir. Ancak yüzeyi kaplayan yosunlardan dolayı ancak kazı ve restorasyon sonrası bu oymaların mahiyeti hakkında bilgiler ortaya çıkacaktır. Bu tür mezar taşı mezarlık alanında birkaç mezarda daha görülebilmektedir.

Foto 1.2.7. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta VIII No.lu Mezar

1.2.8. IX No.lu Mezar

Dikdörtgen bir sandukadan ibaret olan bu mezarın sandukası tahrip edilmiştir. Şahide ve ayak taşı bulunmayan mezarın sandukası parçalara ayrılmış olmasına rağmen bir bütün halinde bir arada durmaktadır. Çevrede bulunan bazı şahidelerin bu mezara ait olması gerekmektedir. Bu haliyle mezarda herhangi bir süsleme veya yazı tespit edilememiştir.

Foto 1.2.8. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta IX No.lu Mezar

1.2.9. X No.lu Mezar

Yan kapakları ve şahide taşının geçirildiği taban taşı dışındaki taşlar bulunmamaktadır. Herhangi bir süslemesi bulunmayan mezarın yan kapakları ve şahide taban taşından anlaşıldığı kadarıyla ince işçiliğe sahip bir mezar"dır. Üst kapağı bulunmayan mezarın yan kapakları da toprak altında kaldığından bir süsleme unsuru olup olmadığı hakkında fikir edinilememektedir.

Foto 1.2.9. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta X No.lu Mezar

1.2.10. XI No.lu Mezar

Yan kapakları ve şahide taşı sağlam vaziyette olmasına rağmen mezar sandukasının geriye kalan kısımları tahrip olmuştur. Yüzeyi kaplayan yosunlardan dolayı süsleme olup olmadığı tespit edilememiştir. Dikdörtgen bir çerçeveye sahip olan şahide üçgen bir şekilde son bulmaktadır.

Foto 1.2.10. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XI No.lu Mezar

1.2.11. XII No.lu Mezar

Bu mezar şahidesi, ayak taşı ve yan kapakları ile sağlam vaziyettedir. Tüm birimlerinin büyük çoğunluğu toprak altında kaldığından üzerinde herhangi bir hareketlilik olup olmadığı bilinmemektedir. Şahidesi insan başı şeklinde yapılmıştır. Ana gövde inceltilerek boyun şekli verilmiş olup baş kısmı daha taşıntılı tutulmuştur. Ayak taşı ise üçgen alınlıkla son bulmaktadır.

Foto 1.2.11. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XII No.lu Mezar

1.2.12. XIII No.lu Mezar

Bu mezar ağaçların arasında kalmış ve aşırı derecede yosun tutmuştur. Mezarın sandukası, şahidesi ve ayak taşı sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Sanduka beşgen prizma bir kapak ile örtülmüştür. Beşgen prizma şeklinde olan kapak kısmının şahide ve ayak kısımlarında birer dikdörtgen bilezik açılmış ve ayak ile şahide taşı bu bileziklere geçirilmiştir. Şahide taşı dikdörtgen bir gövdeye sahip olup daha sonra 7 cm bir girinti ile boyun kısmı oluşturulmuştur. Boyun kısmı dairesel olup buradan da taşırılmış ve üzerinde yivler olan bir kavuk kısmı meydana gelmiştir. Taşırılmış bu kavuk üst kısımda düz yivlere sahip bir üst kısım ile sonlanmıştır.

Foto 1.2.12. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XIII No.lu Mezar

1.2.13. XIV No.lu Mezar

Bu mezarın sandukası sağlam olup şahide ve ayak taşı tahrip olmuştur. Sandukanın yan kapakları düzgün blok kesme taştır. Üst kapak yerinden sökülmüştür. Herhangi bir süslemeye sahip değildir.

Foto 1.2.13. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlığında XIV No.lu Mezar

1.2.14. XV No.lu Mezar

Şahide ve ayak taşı sağlam olan bu mezarın sanduka kısmı toprak altında kalmıştır. Şahidesi ve ayak taşı da büyük oranda toprak altında olan mezarda süsleme olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Şahidesi yuvarlak kemerli bir kitime kısmına sahiptir. İç tarafta yer alan bu kısımda herhangi bir süsleme ya da yazı bulunmamaktadır.

Foto 1.2.14. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XV No.lu Mezar

1.2.15. XVI No.lu Mezar

Tüm birimleri sağlam olarak günümüze ulaşmış olan bu mezarın kesin tarihini verecek herhangi bir yazısı bulunmamaktadır. Dikdörtgen prizma şeklinde olan sandukasının üst kısmı hariç diğer birimleri toprak altında kalmıştır. Şahide taşı yuvarlak formda olup iç yüzey yuvarlak kemerli bir niş şeklinde oyma tekniğinde yapılmış bir alana sahiptir. Bu kısımda herhangi bir yazı ya da süslemeye rastlanmamıştır. Ayak taşı dikdörtgen bir gövdeden sonra içe doğru bir kavisle baş kısmından ayrılmış ve baş kısım kaş kemer şeklinde son bulmaktadır.

Foto 1.2.15. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XVI No.lu Mezar

1.2.16. XVII No.lu Mezar

Bu mezar daha sonradan müdahale görmüştür. Yan kapakları orijinal olan mezarın şahide ve ayak taşı sonraki dönemlerde yenilenmiştir. Vefat edenin torunları tarafından yeni bir şahide ve ayak taşı hazırlanmış ve şahide taşının üzerine günümüz Türkçesi ile ismi ve vefat tarihi not düşülmüştür. Tarih olarak 1895 tarihi düşülmüş olan mezarın orijinalinde de bu tarihin olduğu köylüler tarafından ifade edilmiştir. Burada yatan kişi Seyydi Şeyh Hacı Abdülcelil'dir. Günümüzde mezarın üzerine bir türbe yaptırılmıştır.

Foto 1.2.16. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XVII No.lu Mezar

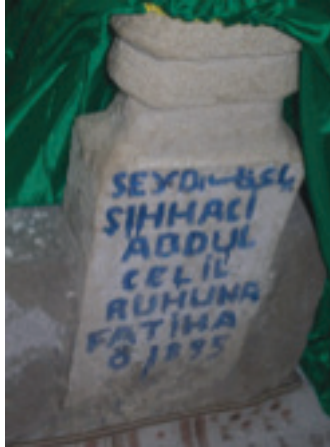

Foto 1.2.16. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XVII No.lu Mezar

1.2.17. XVIII No.lu Mezar

Tüm taşları yerinden çıkarılmış olan bu mezarlık benzer sanduka ve başlığa sahip bir grup mezar ile aynı sıra içinde bulunmaktadır. Şahide taşının sadece baş kısmı kalmıştır. Baş kısmı tıpkı aynı sırada olan diğer mezar taşları gibi sarıklı kavukludur. Dikdörtgen bir şekle sahip olan ayak taşının üst kısmı tahrip olmasına rağmen kavisli bir yapıya sahip olduğu kalan kısımlardan anlaşılmaktadır. Ayak taşının ortasında daire şeklinde bir oyma bulunmaktadır. Bu dairenin içinde ortada bir gülbezek motifi yer almaktadır. Gülbezek motifinin çevresini Mührü Süleyman diye tabir ettiğimiz altı kollu yıldız çevrelemektedir. Altı kollu yıldız çift oluklu şekilde tasvir edilmiştir. Bu motifin etrafında daireye teğet şekilde devam eden kemer formlu şekiller sıralanmıştır. Daire formunun hemen üzerinde tahribattan dolayı tam mahiyeti çıkarılamayan bir motif bulunmaktadır. Görülebildiği kadarıyla bir lale motifidir. Mezarın sandukası oldukça düzgün bir işçiliğe sahip taşlardan oluşmaktadır. Bu taşlar yerinden oynatılmış ancak mezar üzerinde dağınık haldedir.

Foto 1.2.17. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XVIII No.lu Mezar

1.2.18. XIX No.lu Mezar

Bu mezar, mezarlıkta bulunan ve yazı ihtiva eden iki mezardan biridir. Sanduka tipi mezar grubuna giren mezarın sandukası sağlamdır. Sandukanın yan yüzeylerinde yosundan dolayı hareketlilik olup olmadığı tespit edilememiştir. Dikdörtgen formdaki şahide taşının arka yüzeyinde kitabesi bulunmaktadır. Aşırı tahribat ve yosundan dolayı okunamayan kitabenin sadece üst kısmında "Ya Allah" okunabilmektedir. Şahide üst kısımda kademeli yuvarlak kemerli formdadır.

Foto 1.2.18. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XIX No.lu Mezar

1.2.19. XX No.lu Mezar

Bu mezar tamamen tahrip olmuş olup mezara ait taşlar çevreye yayılmıştır. Aynı yerde bulunan ve sadece üst kısmı bulunan şahide taşı, bir ayak taşı ve kapak taşının bir kısmı bulunmaktadır. Şahide taşı taşırılmış kavuk şeklinde olup üst tarafı düz yivlerle hareketlendirilmiş bir kavuk ile son bulmaktadır. En dikkat çeken unsur ise kapak taşından kalanlardır. Büyük kısmı tahrip olmuş kapak taşının üzerinde kabartma şeklinde dairesel bir motif bulunmaktadır dairenin içinde ortada bir adet, etrafında daire oluşturacak şekilde dizilmiş altı adet toplam yedi adet oyuk bulunmaktadır. Bu motife benzer motifler, Kiğı Açıkğüney Köyü'nde bulunan Arnavut mezarlarında bulunmaktadır. Açıkğüney köylüleri bu motife Hızır yıldızı ismini vermektedirler. Ancak bu motifin kahve tepsisini sembolize ettiğini çeşitli çalışmalar ve yine Açıkğüney köyündeki bazı mezar taşlarındaki bu motif ile birlikte verilen kahve veya su ibrikler göstermektedir.

Foto 1.2.19. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XX No.lu Mezar

1.2.20. XXI No.lu Mezar

Bu mezarın sadece şahidesi günümüze ulaşmıştır. Toprak altında sanduka kısmının olup olmadığı bilinmemektedir. Ayak taşı da yerinde yoktur. İnsan başı şeklinde tasarlanmış olan şahide üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Foto 1.2.20. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXI No.lu Mezar

1.2.21. XXII No.lu Mezar

İnsan başı şeklinde tasarlanmış şahideye sahip olan bu mezarın sanduka ve ayak taşı bulunmamaktadır. Şahidenin dikdörtgen bir gövdesi olup boyun kısmı yüksek tutulmuş ve baş kısmı boyun gibi uzundur. Baş kısmı ortadan taşınılı şekilde yapılmış olup yüzeyi çok fazla deforme olduğundan ve yosunlardan dolayı süsleme veya yazıya haiz olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

Foto 1.2.21. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXII No.lu Mezar

1.2.22. XXIII No.lu Mezar

Bir grup sarıklı mezar grubu içinde yer alan bu mezarın şahidesi ve sanduka taşları sağlam olup ayak taşı da mezar yüzeyinde bulunmaktadır. Sandukanın üst kapağı bulunmamakta ancak bu kapağın prizmatik bir kapak olduğu değerlendirilmektedir. Yan kapaklar ve ayak taşı yerinden oynatılmıştır. Şahide taşını taşıyan yüzeydeki arka kapak bulunduğu gruptakiler gibi içbükey bir oyma ile hareketlendirilmiştir. Şahide taşı dikdörtgen bir taş olup dairesel bir boyundan baş kısmına geçiş yapılmıştır. Baş kısmı taşırılmış sarık şeklinde kavukludur. Kavuk kısmı sarığın alt orta kısmında ve üst kısımda dikey düz çizgilere sahiptir.

Foto 1.2.22. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXIII No.lu Mezar

1.2.23. XXIV No.lu Mezar

Bu mezar aynı grup içinde bulunan sarıklı kavuklu ya da da çizgili kavuklu denilen mezarlar grubu içinde yer almaktadır. Üzerinde yazı veya süslemeye rastlanmamıştır. Sanduka yan yüzeyleri toprak altında olduğundan yan kapak yüzeylerinde süsleme veya yazı olup olmadığı tespit edilememiştir. Sanduka tipi mezar olan bu mezarın sanduka kısmı kısmen dağılmış olmasına rağmen taşları mezarda durmaktadır. Mezarın ayak taşı tahrip olmuştur. Sanduka üst kapağını oluşturan şimdiki dikdörtgen taşın kapak veya ayak taşı olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Şahide olduğu yerde ayaktaadır. Şahidenin gövdesi dikdörtgen olup gövdeden baş kısmına geçiş kemer kavisi ile sağlanmıştır. Boyun kısmı dairesel olup taşırılmış bir başlığa sahiptir. Taşırılmış sarık kısmından sonra dikey bir kavuk vardır. Kavuk yukarı doğru incelmektedir. Bu mezarın şahidesinin baş kısmı yanında bulunan ve düz çizgilere sahip olan kavuklardan farklı olarak herhangi bir süsleme veya hareketliliğe

sahip değildir. Taşırılmış kavuk düz bombeli bir yapıya sahiptir. Kavuk kısmı da silinmiş süslemesiz bir haldedir.

Foto 1.2.23. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXIV No.lu Mezar

1.2.24. XXV No.lu Mezar

Bu mezar yuvarlak şahide taşına sahip yuvarlak kemerli niş şeklinde yapılmış mezarlar içinde yer almaktadır. Mezar sanduka şeklinde olup şahide taşı ve ayak taşı sağlam vaziyettedir. Ancak sandukanın kapak kısmı sonradan müdahale görmüş ve harç ile kapatılmıştır. Ayak taşı basit bir taş olup üçgen bir üst kısımla son bulmaktadır. Şahide taşı dairesel olup iç kısımda yuvarlak kemerli niş bulunmaktadır. Yüzeyinde herhangi bir süslemeye rastlanmamıştır. Sandukanın büyük kısmı toprak altında olduğundan bu yüzeyde de bir süsleme olup olmadığı tespit edilememiştir. Bu mezarın 1895 tarihli mezarda medfun olan Seydi Abdulcelil Bey'in dedesine ait olduğu köylüler tarafından ifade edilmektedir.

Foto 1.2.24. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXV No.lu Mezar

1.2.25. XXVI No.lu Mezarlar

İnsan başı şeklinde şahideye sahip olan bu mezarın sandukası bulunmamaktadır. Diğer mezarların birçoğunun sandukalarının kısmen toprak altında olması bu mezarın sandukasının toprak altında olduğu kanısını güçlendirmektedir. Mezarın ayak taşı oldukça basit yapılmıştır. Ayak taşı üst kısımda üçgen bir başlık ile son bulmaktadır. Dikdörtgen gövdeye sahip olan şahide taşı düz bir kesimle boyun kısmına geçilmiş ve boyun kısmı oldukça uzun tutulmuştur. Boyun kısmı tam yuvarlak olmayıp ön yüzeyde düz tutulmuştur. Baş kısmı nispeten tahrip olmuştur. Taşırılmış formda yapılmış olan baş kısmı ön yüzeyde düz diğer taraflarda baş şeklinde dairesel forma yakındır. Baş kısmının yan yüzeylerinde bazı oyma çizgiler fark edilmekle birlikte bunların orijinal olup olmadığı bilinmemektedir.

Foto 1.2.25. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXVI No.lu Mezar

1.2.26. XXVII No.lu Mezarlar

Bu mezarlar yan yana yapılmış üç adet mezardan meydana gelmektedir. Sandukaları bulunmayan mezarların şahide taşının ön tarafında birer sanduka taşı bulunmaktadır. Buradan hareketle bu mezarların daha önce sandukaya sahip olduğu ancak toprak altında kaldığı veya tahrip olduğu kanısını güçlendirmektedir. İnceleme esnasında mezarlarda herhangi bir süsleme veya yazıya rastlanmamıştır. Her üç mezarda hem şahide taşları hem de şahide taşlarının önünde bulunan kapak taşı ile birbirine oldukça benzemektedir. Şahide taşları dikdörtgen şeklinde bir gövdeye sahip olup gövdeden boyun kısmına düz bir yüzey ile geçiş yapılmıştır. Boyunlar uzun tutulmuş olup boyunda yukarı başa doğru gidildikçe genişletilmiş bir şekilde baş kısmına doğrudan geçiş yapılmıştır. Her üç mezarın da baş kısmı prizmatik altıgen şeklinde tasarlanmış ve üst kısımda yine bu prizmanın devamı şeklinde sivri bir prizma ile son bulmuştur. Yapısal olarak prizmaların, zaman tahribatından dolayı, simetrileri bozulmuştur.

Foto 1.2.26. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXVII No.lu Mezarlar

1.2.27. XXVIII No.lu Mezar

Bu mezar da insan başlı şeklinde tasarlanmış mezarlar grubunda yer almaktadır. Sandukasının yan kapakları, ayak ve şahidesi günümüze sağlam ulaşmıştır. Sandukanın dikdörtgen çerçevesini oluşturan taşlar sağlam olup üst kısımları hariç tamamen toprak altında kalmıştır. Ayak taşı basit bir formda olup sivri bir üçgen ile son bulmaktadır. Şahide taşının gövdesi dikdörtgen olup düz bir girinti ile boyun kısmına geçilmiştir. Boyun kısmı yanlarda hafif iç bükey şeklindedir. Baş kısmı taşırılmış şekildedir ve bir fesi andırmaktadır. Üçlü grup olarak bulunan taşlardan farklı olarak fes şeklindeki üst kısım bir fesin üstü gibi düz şekilde tasarlanmıştır.

Foto 1.2.27. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXVIII No.lu Mezar

1.2.28. XXIX No.lu Mezar

Bu mezar yapısal özellikleri açısından diğer mezarlardan ayrıdır. Sanduka tipi mezar olan bu mezarın sandukası oldukça ince tutulmuş ve üçgen prizma şeklinde son bulmaktadır. Sandukanın üst kapağını oluşturan bu kısmın aşağıda devam edip etmediği toprak altında kaldığından tespit edilememiştir. Ayak taşı üçgen şeklinde bir taştır. Bu taş dış taraftan üçgen prizma şeklinde tasarlanmış iç kısımda ise düz tutulmuştur. Şahide taşı dikdörtgen prizma şeklinde bir gövdeye sahiptir. Gövdeden boyun kısmına işçiliği iyi olmayan bir girinti ile geçilmektedir. Boyun kısmının alt tarafı kalın tutulmuş yukarı doğru gidildikçe inceltilecek baş kısmına geçiş yapılmıştır. Baş kısmı taşırılmış bir insan başını anımsatmakla birlikte bu kısım tahrip edildiğinden mahiyeti tam olarak anlaşılamamaktadır.

Foto 1.2.28. İçpınar Köyü Köy Dışındaki Mezarlıkta XXIX No.lu Mezar

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bingöl Ilıcalar beldesine bağlı İçpınar köyünde bulunan iki ayrı mezarlıkta, mezarlara ait taşların yerlerinden edilmesi nedeniyle mezarların sayısı net olarak tespit edilememektedir. Eski mezarlıkta bulunan mezarların 6 adet olduğu tahmin edilse de bunların sayısının daha fazla olabileceği çevrede bulunan mezar taşlarından anlaşılmaktadır. Geniş bir alana yayılmış olan mezar taşları burada çok sayıda mezarın olduğunu göstermektedir. Yeni mezarlık alanında çok sayıda mezar bulunmaktadır. İçpınar köyü mezarlığında mezarların geneli sanduka tipi mezarlardır. Başlıklarına göre tasnif edilirse sarıklı 2 mezar, çizgili taşırılmış kavuklu 8 mezar, üçgen veya kemerli başlıklara sahip 6 mezar, insan başı şeklinde 12 mezar, dikdörtgen şahideye sahip 2 mezar, yuvarlak kemerli nişe sahip 4 mezar bulunmaktadır. İki mezarlıkta şahidesi ve sandukası bütünlük arz eden toplam 34 mezar çalışılmıştır.

Mezarlar, içerdiği süsleme, yazı unsurları ve mezarlarda kullanılan taşların yapım teknikleri açısından önemli bilgiler verdiği göz önüne alındığında İçpınar köyü mezarlarının sandukaları, şahide ve ayaktaşlarının yapım ve işçilikleri, içerdikleri yazı ve süsleme özellikleri, köyün 17-20. yüzyıl arası Osmanlı döneminde önemli bir yer olduğunu göstermektedir. Bu nedenle mezarların yapısal özellikleri ile barındırdıkları süsleme ve yazı özellikleri değerlendirilmiştir.

İçpınar köyü mezarları, şekilsel olarak altı farklı başlığa sahiptir. Birinci tip başlığa sahip olan mezar tipi birbiri ile bitişik nizamda yapılmış tek bir sandukaya sahip mezar tipidir. Bu tip mezar eski mezarlık içinde yer almaktadır. Bu mezar yekpare blok bir taştan yapılmış olup dikdörtgen bir prizmalı sandukaya ve iki adet şahideye sahiptir. İkinci tip mezarlar ise birbiri ile bitişik sandukalara sahip olup kare şahideye sahip olan mezar tiplerini oluşturmaktadır. Eski mezarlık içinde bulunan bu tip mezarın aile mezarı olduğu düşünülmektedir. Bu tip mezar yaklaşık 15 metre uzunluğunda kalın tutulmuş yan kapaklara sahip olup sonunda bir şahideye ve ayak taşına sahiptir. Sağ ve sol kapaklar ne olsa da aralarda ayırım olup olmadığı mezarın toprak altında kalmasından dolayı anlaşılmamaktadır. Üçüncü tip mezarlar insan başı şeklinde tasarlanmış şahideye sahip olup bu mezarların sandukalarının yan kapakları sağlam şekilde ulaşmıştır. İnsan başı şeklinde tasarlanmış mezar taşlarına birçok bölgede karşılaşılmamasına rağmen Bingöl ilinde bu tip mezar günümüze değin sadece Solhan Bozkanat köyü mezarlarında görülmüştür. Ancak Bozkanat köyü mezarlarında şahide taşı üzerinde insan figürü net bir şekilde kazınarak yapılmıştır. Buradaki mezarlarda ise bu tür bir kazıma bulunmamakta genel olarak insan başına benzetilmektedir. Bir diğer tip ise yuvarlak kemerli bir şahideye sahip olan sandukalı mezar tipidir. Beşinci tip ise üçgen şekilde son bulan mezarlardır. Bunların baş kısımları kimi zaman düz üçgen ile son bulmakta kimilerinde ise kavisli veya dilimli kemer şeklinde devam etmektedir. Altıncı tip ise çizgili kavuklu tip mezarlar. Bu tip mezarlar sandukaya sahip olup şahideleri taşırılmış sarıktan çizgili uzun bir kavukla son bulmaktadır. Mezarlardaki sandukalar dikdörtgen bir şekilde olup üst kapakları beşgen prizma şeklinde son bulmaktadır. Ancak bazı mezarların pehle/üst kapakları düz bir tanesinde ise üçgen prizma şeklindedir. Baş taşları sandukalı olanlarda genellikle alt kısımda açılmış bilezik açıklığına oturmaktadır. Ancak bazı sandukalarda bu tür bilezik olmayıp içten veya dıştan düzgün kesme taş ile desteklenmektedir. Bu tür mezar taşları İslami dönem mezarlarının çoğunda uygulanmakla birlikte bölgede Kiğı Bağlarpınarı, Açıkgüney ve Bozkanat köyü mezarlarında görmekteyiz.

Mezar taşlarının şahidelerinin başlıkları birkaç şekilde yapılmıştır. Başlıklar genellikle yatan kişinin cinsiyeti, toplumdaki konumu ve mesleği ile doğrudan ilintilidir.¹¹ Çalışma sürecinde ele aldığımız mezarlardan biri üzerinde bulunan kılıç kabartması bu mezarın bir askere ait olduğunu göstermektedir. Yine bir mezar taşı üzerindeki tepsi ve kahve fincanlarını gösteren dairesel oyuklar bu mezarın bir kadına ait olabileceğini göstermektedir. Ayrıca başı kavuklu olan mezar taşlarının taşra memurları ve ulemâ sınıfına ait olduğunu göstermektedir. Birinci tip başlık, Osmanlı sarığı şeklinde yapılan türdendir. Hem eski mezarlıkta hem de yeni mezarlıkta çok sayıda bu tür mezar taşları bulunmaktadır. Ancak eski mezarlıktaki kavuk doğrudan helezonik yivli olup yeni mezarlıktaki gibi taşıntılı birimden sonra düz yivli bir üst kısma sahip değildir. Sadece sarıktan oluşan ve oldukça iyi bir işçiliğe sahip bu başlıkların Osmanlı'da 17 yüzyılın sonuna kadar mezarlarda kullanıldığı bilinse de¹² daha sonra 18. yüzyılında başında da kullanıldığı görülmektedir.¹³ Bu tür başlıkların yani büyük sarık şeklinde olanların ulemaya ait başlıklar olduğu ileri sürülmektedir.¹⁴ Bu bilgi ile birlikte köylülerin verdiği bu mezarların çok eski olduğu bilgileri değerlendirildiğinde, eski mezarlıkta bulunan sarıklı iki mezarın tarihinin 17. yüzyılın sonlarına veya 18. yüzyıl başlarına tarihlendirilmesi mümkündür. Bu eski mezarlıktaki kavuklu şahideye sahip mezarın daha önemli kişilere ait olduğu hem mezarın yapısından hem de köylülerin ifadesinden anlaşılmaktadır. Yeni mezarlıkta bulunan bir diğer başlık türü sarıklı ve sarık üzerinde dikey uzanan çizgilerden oluşan kavuklu başlıklardır. Uzun külah üzerine sarık sarılması yatan kişinin tarikat mensubu olduğunu gösterdiği ifade edilmektedir ancak bu tür başlıklar yani tarikat mensuplarına ait olanlar, genellikle uzun tutulan üst kısmı düz süslemesiz devam etmektedir.¹⁵ Üst kısmı düz yivli bir şekilde devam eden başlıklar daha çok "kâtibi kavuk"¹⁶ olarak adlandırılmakta ve bu kişilerin kâtip olduğu ileri sürülmektedir. Bu tür kavuklara Çubuklu başlıklı, taşkın sarıklı başlıklar da denilmektedir.¹⁷ İçpınar köyündeki mezarlardaki sarıklı ve dikey uzanan başlıklar bu ikinci grubu oluşturmaktadır. Bu da burada yatanların

11 Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar*, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 1. Cilt, İstanbul 2016, s. 30.

12 Onur Çetin, "Osmanlı Mezar Taşlarının Önemi ve Sanatsal Boyutu", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLIII, S. 1, 2019, s. 41.

13 Sena Yavuz, "Geyve Elvan Bey İmareti Haziresinde Yer Alan Mezar Taşlarının Bugünkü Durumu", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, sayı II, 2012, s. 82.

14 Mahmut Karakaş, *Şanlıurfa Mezar Taşları*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2012, s. 22.

15 Mahmut Karakaş, s. 22.

16 Süleyman Berk, s. 32.; Sena Yavuz, s. 82, 96.

17 Halit Çal, s. 210.

kâtiplik mesleğinde olduğunu göstermektedir. Bu tip başlıklar Anadolu'nun neredeyse tüm yörelerinde karşımıza çıkabilmektedir.¹⁸

Bir diğer mezar şahidesi insan şeklinde olan şahidelerdir. Yeni mezarlıkta bulunan bu tür şahidelerden çok fazla görülmekle birlikte 12 tane tespit edilmiştir. Ancak bütünlük sağlayacak şekilde bir mezarın üzerinde bulunanlar çalışmaya konu olmuştur. İnsan başı şeklinde tasarlanmış mezar taşına Maraş Keklikoluk köyü mezarlığında rastlanmaktadır.¹⁹ İnsan başı şeklinde tasvir edilen bu baş taşları üzerinde herhangi bir süsleme veya yazı unsuruna rastlanmamıştır. Genellikle bir omuz şeklinden sonra yükselen baş kısmı ortada taşıntılı üst kısımda sivri bir şekilde tasarlanmıştır. İnsan başı şeklinde tasarlanmış olanlardan bazıları düz bir şekilde bitmekte bazıları da prizmatik bir görünümle son bulmaktadır. Bir diğer şahide taşı tipi de sarıklı düz yivli kavuklara sahip şahidelerdir. Yeni mezarlıkta bulunan bu tip mezarların daha çok tarikat ehli kişiler tarafından kullanıldığı ileri sürülmektedir.²⁰ Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu tip başlıkların yerel memurlara ait olması daha yüksek olasılıktır.

Bir diğer grup ise yuvarlak kemerli nişe sahip olan mezar taşlarıdır. Yaklaşık 15-20 cm genişliğinde yapılan bu taşların pehle taşına bakan iç yüzü yuvarlak kemerli bir niş şeklinde yapılmış olup iç kısımlarında süsleme unsuru bulunmamaktadır. Toprak altında kalan kısımlarında süsleme olup olmadığı bilinmemektedir. İçpınar köyünde bulunan bazı mezar taşlarındaki yuvarlak kemerli şahide taşına benzer şahide taşı Kahramanmaraş Keklikoluk köyü mezarlığındaki sanduka mezarlarında bulunmaktadır. Keklikoluk mezarlarındaki sandukaların şahide kısımlarının iç ve dış yüzeyi yuvarlak kemerli bir girinti ile hareketlendirilmiş olup iç yüzeylerinde süslemeler mevcuttur.²¹ Benzeri yine Sivas ili Zara İlçesi Eski Mezarlık'ta görülmektedir.²² Ancak bu iki mezarlıkta bulunan ve yuvarlak kemerli olan mezarlar yekpare bir sanduka olup yuvarlak kemerli kısım da sandukaya bitişiktir. Bingöl İçpınar köyünde bulunan yuvarlak kemerli nişe sahip şahide taşları ise sandukadan ayrı bir şekilde bağımsız şekilde yapılmıştır.

18 Burak Muhammet Gökler, Zerrin Köşklü, "Balıkesir Zağnos Paşa Haziresindeki Kavuk Tipleri", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2019, s. 463.

19 Cavit Polat, "Kahramanmaraş Keklikoluk Köyü Mezar Taşlarının Şekil ve Süsleme Bakımından Değerlendirilmesi", *Asos Journal*, sayı 61, 2017, s. 526.

20 Barış Sipahi-Ayten Çetin, "1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 48, 2010, s. 235.

21 Cavit Polat, s. 525.

22 Ebru Bilge Fataha, Turgay Yazar, M. Hilmi Arıç, "Zara Eski Mezarlıktaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *Turkish Studies*, cilt 10, sayı 9, 2014, s. 152.

Bir diğer başlık türü ise üçgen bir şekilde son bulan şahide taşlarıdır. Üçgen kısma geçiş hafif bir taşıntı ile belirginleştirilmiştir. Dikdörtgen bir gövdeyle devam eden ve üst kısımda üçgen bir başlık ile son bulan bu tür mezarlar sayıca çok olmakla birlikte birçoğu tahrip edilmiştir. Bu grubun içinde yer alan ancak üçgen kısım dilimli bir şekilde son bulan mezar taşları da mezarlık alanında yerini almıştır. Bir diğer şahide çeşidi de dikdörtgen şahidelerdir. Tam bir dikdörtgen prizma şeklinde olan şahidelerin en güzel örneği eski mezarlıkta bulunan 1.1.3. No.lu olarak adlandırdığımız şahidedir. Şahide diğer taşlara göre daha kalın tutulmuş ve iç yüzeyinde dikdörtgen bir niş açılmıştır. Ancak bu nişin içinde herhangi bir yazı veya süsleme unsuru bulunmamaktadır.

İçpınar köyünde bulunan mezarların üç tanesinde yazı unsuru bulunmaktadır. İki mezardaki yazı nesih hatlı olup aşırı yosun tutmasından ve alt kısımlarının tahribatından dolayı okunamamaktadır. Ancak bir tanesinde katalogda verildiği gibi "Allah" lafzı okunabilmiştir. 1895 tarihli olan ise daha sonradan günümüz Türkçesi ile yenilenmiştir. Yazıyı ihtiva eden mezarların tarih kısmının özellikle kazındığı çalışma esnasında tespit edilmiştir. Kalan izlerden yazı ihtiva eden mezarın 19. yüzyıla ait olduğu değerlendirilmektedir.

Mezarlıklarda bulunan taşlar üzerinde geometrik ve bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Süslemeler, Hızır yıldızı veya kahve tepsisi denilen daire içinde altı veya yedi küçük oyuğa sahip oymalar, mühri Süleyman, gülbezek, lale, palmet ve rumiler, kılıç, helezonik ve düz silmelerden oluşmaktadır.

Yapım teknikleri, şekilleri ve barındırdıkları süslemeler açısından bölgenin tarihi arka planını ve sanat-kültür altyapısını gösteren önemli somut belgelerden olan mezar taşları korunması gereken tarihi miraslardandır. İçpınar köyündeki mezar taşları süsleme ve yapım özellikleri açısından Osmanlı mezar taşlarının genel karakterini yansıtmaktadır. Aynı mezarlık içinde çok farklı yapısal özelliklere sahip mezarların bulunması bu mezarların uzun süre kullanıldığını göstermekte ve dönemsel olarak farklı üslupları barındırdığını ispat etmektedir. Mezarlık alanın ivedilikle korumaya alınması ve kazı çalışmaları ile restore edilmesi gerekmektedir. Yapılacak çalışmalar sonucunda Bingöl ilinde bulunan kültürel ve sanatsal tarihi arka plan ortaya çıkacaktır. İlin sanat tarihi kültürünü de ortaya çıkarması bakımından önemli tarihi alanlar arasında gelmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Hilmi, "Topkapı Sarayındaki Padişah Kılıçları", *El Sanatları Dergisi*, İBB, sayı 4, İstanbul 2007, s. 28-37.
- BERK, Süleyman, *Zamanı Aşan Taşlar*, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 1. Cilt, İstanbul 2016.
- BOZKURT, Nebi, "*Kılıç*, DİA, TDV, Ankara, Cilt 25, Ankara 2002, s. 405-408.
- ÇAL, Halit, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu*, 28-30 Mayıs, 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul 1999,, ss. 207-225.
- ÇETİN, Onur, "Osmanlı Mezar Taşlarının Önemi ve Sanatsal Boyutu", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIII, s. 1, 2019, ss. 39-52.
- ÇETİN, Yusuf, "Eski Bir Osmanlı Kaza Merkezi Olan Eleşkirt Toprakkale Köyü'nde Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezar Taşları", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sayı 21, 2010, ss. 35-53
- ÇOLAK, Mıhrıcan, "Türkçenin Söz Varlığında "Kılıç", *TEKE*, sayı 7, cilt 4, 2018, ss. 2154-2188.
- ERTEKİN, Mehmet Zahir -Nebi Butasım, "İslam Süsleme Sanatlarının Mezar Taşlarına Yansıması, Bingöl Örneği", *Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Uluslararası Sempozyumu (Dünü, Bugünü ve Yarını)*, 11-12 Mayıs Nahçıvan 2015, ss. 268-282.
- FATAHA, Ebru Bilge, Turgay Yazar, M. Hilmi Arıç, "Zara Eski Mezarlıktaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *Turkish Studies*, cilt 10, sayı 9, 2014, s. 149-201.
- GÖKLER, Burak Muhammet, Zerrin Köşklü, "Balıkesir Zağnos Paşa Haziresindeki Kavuk Tipleri", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2019, ss. 453-478.
- KARACA, Faruk, "Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle Türk Kültüründe Hayat ve Ölümle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, sayı 3-4, 2001, ss. 501-512.
- KARAKAŞ, Mahmut, *Şanlıurfa Mezar Taşları*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2012.
- KONYALI, İsmail Hakkı, *Kılıcın ve Başka Kabzalı Kesici Silahların Tarihi*, İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi, Ankara Trhs.
- POLAT, Cavit, "Kahramanmaraş Keklikoluk Köyü Mezar Taşlarının Şekil ve Süsleme Bakımından Değerlendirilmesi", *Asos Journal*, Sayı 61, 2017, ss. 523-538.
- SİPAHİ, Barış -Ayten Çetin, "1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, sayı 48, 2010, s. 232-241.
- TOKUŞ, Ömer, "Güzeldere Mezar Taşları Üzerine", *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2017, ss. 113-119.
- YAVUZ, Sena, "Geyve Elvan Bey İmareti Haziresinde Yer Alan Mezar Taşlarının Bugünkü Durumu", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, sayı II, 2012, ss. 71-103.